

הרב יהודה הלוי עמיחי

מעשר עני בספקות

א. סוגי פירות וירקות שבשוק

בפירות השוק יש מספר סוגים:

1. פירות שהפרישו מהם תרומות ומעשרות כדין, נתנו ללויים ולעניים את המגיע להם (בשנים שצריך: ג', ו'), ומעשר שני חללו כדין (בשנים שצריך).
  2. פירות שהם ספק מעושרים ספק אינם מעושרים; ותערובות של פירות מעושרים ושאינם מעושרים.
  3. פירות שהפרישו מהם תרומות ומעשרות אולם לא נתנו את המעשרות למי שצריך לקבלם (ללויים ולעניים).
  4. פירות שלא הפרישו מהם כלל.
- במקרה הראשון ברור שאם הופרשו תרומות ומעשרות כדין על ידי האחראים לכך אין חובה לחזור ולהפריש, והרי זה ככל שליח שמפריש בעבור משלחו¹. גם במקרה הרביעי הדין פשוט: יש צורך להפריש את התרומות והמעשרות כדין, ואם ברור שלא הפרישו, יש להפריש בברכה.
- השאלה היא על פירות שספק אם הפרישו בהם תרומות ומעשרות כדין, וכן על פירות שהפרישו מהם ולא נתנו מעשר עני לעני, האם חלה חובה על הקונה להפריש או לתת את המעשרות מפירותיו?

1. מי שחושש שמא התערב והשתנה, נוהג הידור, שאין כאן המקום לברר אותו.

ב. ספק לקט - לקט

המשנה (חולין קלד ע"א) אומרת שגר שנתגייר ונשחטה פרתו, אלא שלא ידוע אם נשחטה קודם שנתגייר ופטור ממתנות כהונה, או לאחר שנתגייר וחייב במתנות כהונה - הוא פטור ממתנות כהונה, וזו לשון המשנה:

גר שנתגייר והיתה לו פרה, נשחטה עד שלא נתגייר - פטור, משנתגייר - חייב, ספק - פטור, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

על כך הקשה רשב"ל לרבי יוחנן (חולין שם):

תנן ספק - פטור אלמא ספיקא לקולא. (אלמא ספק - מתנות כהונה לקולא דאמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה). **ורמינהו, חורי הנמלים שבתוך הקמה** (שבתוך הקמה - לפני הקוצרים שעדיין לא הגיעו הקוצרים לשם). - **הרי אלו של בעל הבית** (הרי - כל הנמצא בהן לבעה"ב דאין לקט אלא הנושר בשעת קצירה), **ושלאחר הקוצרים, העליונים** (העליונים - חטין העליונים שעל פי החור איכא למימר לקט הן שנשרו מן השבלין בשעת קצירה) - **לעניים, והתחתונים** (והתחתונים - שבקרקעיתו של חור) - **של בעל הבית** (לבעל הבית - דקודם קצירה כנסום נמלים שם).

רבי מאיר אומר: הכל לעניים, שספק לקט - לקט! (שספק לקט לקט - אלמא לרבי מאיר גבי מתנות עניים וה"ה למתנות כהונה ספיקא לחומרא, וסתם מתניתין ר"מ היא וקתני ספיקא לקולא).

אמר ליה (רבי יוחנן לרשב"ל): **אל תקניטני, שבלשון יחיד אני שונה אותה** (אל תקניטני - דהא דקתני ספק לקט לקט יחידאה היא שאיני שונה אותה כמו ששנית דברי ר"מ, אלא דברי ר' יהודה בן אגרא משום ר"מ). **דתניא, ר' יהודה בן אגרא אומר משום רבי מאיר ספק לקט - לקט, ספק שכחה - שכחה, ספק פאה - פאה**.²

2. רבי יוחנן תירץ לריש לקיש שרק רבי מאיר הוא הסובר שספק לקט - לקט, שהרי רבי יהודה בן אגרא אמר בשם רבי מאיר: "ספק לקט - לקט", אבל לדעת חכמים כל ספק שייך לבעלים, ולכן גר, ושיש ספק לגבי הבכור, פטור הישראלי מנתינתו לכוהן. לדעת רבי יוחנן בכל הספקות, לדעת חכמים יש להקל ורבי מאיר החמיר בכל ספקות של עניים, מדין ספק לקט - לקט.

אמר לו (רשב"ל לרבי יוחנן): **אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל, והא טעמא קאמר!** (אל תשנה אותה אלא בלשון בן תדל - אפילו אין אתה שונה אותה אלא בשם שוטה שבעולם ששמו בן תדל אפילו הכי קשיא לך דהא טעמא קאמר למילתיה), **דאמר ר"ש בן לקיש: מאי דכתיב** (תהלים פ"ב) **עני ורש הצדיק? מאי הצדיק, אילימא בדינים** (אילימא בדינין - לראות לו זכות בדיון) - **והא כתיב** (שמות כ"ג) **ודל לא תהדר בריבו, אלא - צדק משלך ותן לו!**

אמר רבא: הכא - פרה בחזקת פטורה קיימא (פרה - כשנולד לך ספק זה במתנותיה ואתה מעמידה על חזקתה הראשונה הרי היא פטורה שהרי בחזקת של עובד כוכבים היתה עומדת), **קמה - בחזקת חיובא קיימא** (קמה - כשנולד לך ספק בלקט ואתה מעמידה על חזקתה חזקת חיוב הוא דמעולם היא עומדת לכך דשל ישראל היא).

לא מצאנו בגמרא תגובה של רבי יוחנן לדברי רשב"ל, משמע שרבי יוחנן קיבל את דברי רשב"ל ש"ספק לקט - לקט", ודין זה מוסכם ומקובל הן לדעת חכמים והן לדעת רבי מאיר, מכיוון שנאמר "עני ורש הצדיקו - צדק משלך ותן לו".

כאמור, הגמרא הקשתה מדוע בספק מעשר עני - חייב, ובספק מתנות כהונה, כשאין יודעים מתי נולדה הפרה - פטור. על כך תירץ רבא שפרה, כל זמן שהייתה אצל הגוי, היא בחזקת פטורה, ולכן בספק - פטור מלתת מתנות כהונה. לעומת זאת קמה היא בחזקת חיוב כי היא הייתה תמיד של ישראל, וודאי יש חיוב לקט, שהרי כבר קצרו את השדה; אלא הספק הוא האם אלו הם החיטים שהתחייבו או שאין אלו הם, ולכן ספק לקט - לקט.

נראה שמסקנת הגמרא היא שבכל מקום שיש חזקת חיוב יש לתת לעני אבל כשאין חזקת חיוב (כגון: גר שנתגייר) אין חובה לתת לעני או לכוהן.

ג. הירושלמי

מהלך דומה לדברי הבבלי אנו לומדים גם בירושלמי (פאה פ"ד ה"ז):

לפי הירושלמי (פאה פ"ד ה"ז) עולה שדברי ר' יהודה בן אגרא נאמרו לגבי ברייתא בדיון גר שנתגייר והייתה לו שדה וספק אם לקטו לפני שנתגייר או לאחר מכן, ועל כך אמר רבי יהודה בן אגרא שכך מקובל בשמו של ר"מ שספק לקט - לקט. ומכאן משמע שזו דעת יחיד בלבד.

אמר רבי יוחנן דרבי יהודה בן חגרא היא, דתני: גר שנתגייר והיתה לו קמה נקצרת עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור, רבי יהודה בן חגרא מחייב³.

ר' שמעון בן לקיש אמר דברי הכל היא, ישראל שעיקרו חייב - ספיקו חייב, וגוי שעיקרו פטור - ספיקו פטור⁴.

ומניין שספק לקט - לקט? מדברי הירושלמי נראה שלדעת רבי יוחנן, רק רבי מאיר ורבי יהודה בן חגרא סוברים שספק לקט - לקט, אבל חכמים, הפוטרים (במשנה) את החיטים התחתונות מנתינת מעשר עני סוברים כדעת חכמים בברייתא, לעניין גר שנתגייר, שבספק פטור מכיוון שאין אומרים "ספק לקט - לקט". ולדעת רשב"ל גם חכמים, הפוטרים בספק גר שנתגייר, בנידון של הקמה הם מודים שחייב בספק, מכיוון שספק לקט - לקט, ומשמע שזה מוסכם לכולי עלמא.

הירושלמי שואל "מניין שספק לקט לקט?"

הגמרא (חולין קלד ע"א) הביאה את דרשת רשב"ל בתור מקור לחיוב לתת לעניים בספקות מדין "צדק משלך ותן לו", אולם בירושלמי (פאה, פ"ד, ה"ה) מופיעים עוד מקורות לחיוב זה:

ומניין שספק לקט לקט?

ר' שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן, עני ועשיר הצדיקוהו במתנותיו. (פסוק זה הוא בכל העניים).

3. רבי יוחנן הסביר שר' יהודה בן חגרא הוא זה שחידש שספק טבל חייבים לתת לכוהן, ולדעת חכמים אין חובה לתת לכוהן, ולכן במקרה שספק מתי התגייר הגוי, לדעת חכמים פטור מלתת ולדעת רבי יהודה בן חגרא חייב. ואם כך דעת ר"מ במשנה המחייב לתת לעני מהחיטים התחתונות היא כדעת ר' יהודה בן חגרא, שבכל ספק מתנות עניים יש להחמיר ולתת לעני, אפילו ספק אם היה בר חיוב כלל. חכמים במשנה הפוטרים מנתינת החיטים התחתונות שבחורי הנמלים לעניים, הם כדעת חכמים שסוברים שבספק מתנות עניים אין נותנים לעניים.

4. רשב"ל חולק וסובר שגם חכמים בברייתא, שפטרו גר שנתגייר מנתינה, כשיש ספק אם נתגייר קודם או לא, מסכימים לכך שספק טבל - טבל ויש לתת לעני, אלא שהם סוברים שבמקרה של גוי שהתגייר אין חזקת חיוב ולכן פטור מלתת לעני, אבל במקרה שיש חזקת חיוב, כגון בחורי הנמלים בקמה גם חכמים מודים שהוא חייב לתת לעני למרות שהעני מוציא מידי בעל הבית.

ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא, לא תטה משפט אביונך בריבו, בריבו אין את מטהו אבל מטהו את במתנותיו.
 אמר ר' יוחנן, וכה זכה הוא מה ששנה לנו ר' תעזוב הנח לפניו משלך.
 (דין זה נאמר בלקט שכחה ופאה שיש להשאיר לעניים).
 אמר רבי, לא כתיב לגר ליתום ולא למנה יהיה!? בין מן דידך בין מדידיה הב ליה. (פסוק זה נאמר בלקט שכחה ופאה).

אנו לומדים דרשותיהם של ר' יונתן, רשב"ל, רבי יוחנן ורבי שכולם הביאו ראיות לדין שספק טבל – טבל. משמע שזה דין גמור שיש לו מספר מקורות, וגם רבי יוחנן עצמו הודה לדין זה, ואם כך ברור מדוע בבבלי נקטו שרבי יוחנן קיבל את דברי רשב"ל שאין דין זה דעת רבי מאיר בלבד, אלא הכול מודים שספק לקט – לקט. הרמב"ם והל' מתנות עניים פ"ד ה"ז הביא את דרשת רבי יוחנן שלמד מהפסוק "תעזוב" ומכאן שכל ספק שייך לעניים.⁵
 אם כן, גם בירושלמי נראה שרבי יוחנן הודה לרשב"ל וסובר שספק לקט – לקט כל מקום שיש חזקת חיוב.

ד. החיטים התחתונות

עלינו לברר את דעת חכמים במשנה (פאה פ"ד מי"א), הפוטרים את החיטים התחתונות מנתינתם לעניים, למרות הדרשה "ספק לקט – לקט" המוסכמת לכל הדעות, נראה שבכך דן הירושלמי:

רבי יהודה בשם רבי שמואל העליונים לעניים בלבנים והתחתונים לבעל הבית בירוקין, רבי מאיר אומר הכל לעניים שספק לקט לקט, שאי אפשר לגורן לצאת בלא ירוקין.

המחלוקת היא לגבי החיטים התחתונות (שהן מטבען ירוקות הנוטות לשחור) שהיו לפני הקציר כשעדיין לא היה חיוב לקט. במקרה זה חכמים סוברים שכיוון שהן ירוקות, אם כן אין כאן ספק כלל, אלא בודאי שייכות לבעל הבית, ולכן התחתונות הירוקות אין חובה ליתנם לעניים, אבל רבי מאיר חושש אפילו למיעוט, ולכן סובר שאנו חוששים שמא יש חיטים ירוקות אפילו מהנקצר כעת, שאי אפשר לגורן בלא ירוקין. המחלוקת

5. המהר"י קורקוס כתב שהרמב"ם הביא את דרשת רבי יוחנן כיוון שהוא תנא, ועוד נראה שכך מופיע בתו"כ.

ביניהם איננה בעיקרון ההלכתי, שכן הכול מודים "ספק לקט - לקט"; אלא בשאלה האם יש כאן ספק כלל. לדעת חכמים אין ספק שכל החיטים הירוקות הנמצאות בתחתית חורי הנמלים שייכות רק לבעל הבית ואילו רבי מאיר חושש למיעוט, וייתכן שיש בתחתית חיטים ירוקות שנקצרו כעת וחייבים בלקט, ועל כן לשיטתו גם התחתונות וגם העליונות שייכות לעניים (עיין בשנות אליהו בפירוש הארוך, ובירושלמי⁶).

עולה מכך, שגם לדעת חכמים אם יהיה ספק כלשהו, יש לתת לעניים, כיוון שדרשת ספק לקט - לקט מוסכמת על הכול להלכה. אור זרוע (הל' צדקה סי' יח) כתב: ולרבנן יש לברר ולא הוה ספק, אבל אי הוה ספק גם רבנן היו מודים שינתן הכל לעניים שספק לקט לקט, כדתניא בת"כ בפרשת קדושים.

ונראה שכך כתב הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ד ה"ט):

זרעים הנמצאים בחורי הנמלים, אם היו החורים בתוך הקמה הרי הוא של בעל השדה שאין לעניים, מתנה בתוך הקמה, ואם היו במקום שנקצר הרי זה של עניים שמא מן הלקט גררוהו, ואע"פ שנמצא שחור אין אומרים הרי זה משנה שעברה שספק הלקט לקט.

עולה מכך שכל מקום שיש ספק במתנות עניים ויש חזקת חיוב, יש לתת לעניים, אבל במקום שהדבר ודאי שאיננו שייך לעניים, אין חובה לתת.

ה. חיוב מיתה

תנאי נוסף אנו לומדים בגמרא (חולין קלד ע"א), הממשיכה ושואלת:

אמר ליה אב"י: והרי עיסה נעשית עד שלא נתגייר - פטור מן החלה, משנתגייר - חייב, ספק - חייב! אמר ליה: ספק איסורא לחומרא, ספק ממונא לקולא.

רבא סובר שכאשר יש חזקת חיוב - חייב לתת לעני, ובחזקת פטור - פטור. הקשה עליו אב"י מדברי הברייתא לעניין חיוב חלה אצל גר, שם אין חזקת חיוב מכיוון שגוי שמרח פוטר מחלה, ובכל אופן אנו אומרים שבספק - חייב. אב"י למד מהברייתא שכל דבר שיש ספק אם הוא אסור באיסור שיש עליו חיוב מיתה הוא

6. תויו"ט (פאה פ"ד מי"א ד"ה ספק) הביא כן בהסברו הראשון, עיין שם ברע"א שהקשה על המשך דברי התויו"ט.

אסור, ולכן עיסה שיש ספק אם חייבת בחלה הרי היא חייבת, אבל לגבי מתנות (בבכור) אין איסור, יש רק חיוב ממוני לתת לכוהן ולכן הוא פטור מלתת לכוהן.

ו. סיכום חובת נתינה

עולה מדברי הגמרא שכל דבר שיש בו חזקת חיוב (כגון קמה ברשות ישראל), למרות שכעת יש ספק אם הוא חייב, הרי הוא חייב לתת אותו לעני. וכשאין חזקת חיוב (כגון גר שנתגייר) פטור מלתת בספקות, אלא אם כן הוא ספק איסור שיש עליו חיוב מיתה (כגון חלה) או חיוב כרת (כגון בכור בהמה טהורה) אז מחמירים להפריש אפילו בספק שאין בו חזקת חיוב.

נראה מכאן שבכל ספק יש לדון, האם יש חזקת חיוב או לא. בספק שמא לא חייבים כלל בתרומות ומעשרות (כגון: ייבוא, נכרים או בית, שאלו פטורים מתרומות ומעשרות) - אין חובה לתת, אבל בדבר שהוא ודאי חייב, והספק הוא האם הפרישו או לא, יש חזקת חיוב ויש חובה להפריש ולתת מעשר עני. בדבר שיש עליו חיוב מיתה מחמירים אפילו בלא חזקת חיוב.⁷

ז. צדקה

בדיני צדקה כתב הב"י (יו"ד סי' רנט):

כתב עוד בהגהות מרדכי בפ"ק דב"ב (סי' תרנט) תניא בתורת כהנים (קדושים פרשתא א ספ"ג) מנין שספק לקט לקט, ספק פאה פאה, ספק שכחה שכחה, תלמוד לומר (ויקרא יט י) לעני ולגר תעזוב אותם.

7. הערת עורך, י.פ.: אפשר לומר שאין קשר בין חיוב מיתה לבין הנתינה, ולמסקנת הגמרא ש"ספק איסורא לחומרא ספק ממונא לקולא", חייב להפריש ואינו חייב לתת, כי לגבי הממון אמרינן: המוציא מחברו עליו הראיה. וכן כתב בבהגר"א חו"מ סי' כה ס"ק יד, ובאר אליהו הביא ראיה מן המשנה תרומות פ"ז מ"ה: 'משלם כקטנה שבשתייהם', לקולא בגלל המוציא מחברו עליו הראיה - וזאת אף שולפתוח(תרו"ג חייב מיתה); וכ"כ רע"ב חלה פ"ג מ"ז ד"ה ספק, וכן מבואר בירושלמי חלה פ"ג ה"ד: "אמר ר' יוסי חלה שהיא טבל ובעוון מיתה מפריש ולא יטול דמיו מן השבט על שם המוציא מחברו עליו הראיה"; (לפתוח ראשי תיבות) וכ"כ ב"י סס"י שלא, לגבי תרומות מעשר מדמאי, שימכור לכוהן בגלל המוציא מחברו. ועי' משנה למלך, הל' מעשר פ"ט ה"ב; ואמנם יש מי שכתב שיש קשר בין עוון המיתה לבין הנתינה, עי' על כך באוצר מפרשי התלמוד, הוא מאריך בעניין, חלה, עמ' תקסא-תקסד.

ובירושלמי (פאה פ"ד ה"ז) אמרינן מנין שספק לקט לקט דאמר קרא (תהלים פב ג) עני ורש הצדיקו הצדיקהו במתנותיו. יש לי ללמוד מכאן שהוא הדין ספק צדקה דכולהו מתנות עניים נינהו, וכי היכי דדריש הצדיקהו במתנותיו הכי נמי איכא למימר הצדיקהו בצדקה דצדקה היינו מתנה. הילכך אומר אני המחבר מי שיש בידו מעות ומספקא ליה אם הם של צדקה או לאו חייב ליתן אותם לצדקה עכ"ל אז"ק (או"ז הל' צדקה ס' יח).

האור זרוע השווה את הדין של לקט שכחה ופאה לדין צדקה, ומשמע שלא חילק בין לקט שכחה ופאה מחד לצדקה מאידך, למרות שבלקט שכחה ופאה אין טובת הנאה ובצדקה ומעות עניים יש טובת הנאה. מתוך כך שהראשונים השוו את הדברים משמע שאין טובת הנאה סיבת הפטור, אלא בכל מקרה אנו צריכים להחמיר ולתת לעניים.

על פי יסוד זה של האור זרוע כתב השו"ע (ויר"ד ס' רנט סעי' ה):
מי שיש בידו מעות והוא מסופק אם הם של צדקה, חייב ליתן אותם לצדקה.

על דברי השו"ע הוסיפו דרכי משה והרמ"א:
אבל מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו, ומת, שאין לידע כוונתו, נקראו היורשים מוחזקים וההקדש שבא להוציא מהם עליו הראיה, וכל זמן שאינו מביא ראיה הנכסים בחזקת היורשים. (רשב"א ס' תרנ"ו ופסקי מהרא"י ס' ע"ג, ועיין בחו"מ ס' ר"ן סעי' ג').
מדברי הרשב"א עולה שבספק במתנות עניים יש חזקה ליורשים, ואין אנו אומרים שכל ספק ממון עניים שייך לעניים, ולכן כל זמן שלא יביאו העניים ראיה שהממון היה עבורם, הוא יישאר בידי היורשים. אם כן, לכאורה שיטה זו חולקת על האור זרוע שכתב שבכל ספק צדקה, העניים הם מוחזקים. ולכאורה בפנינו מחלוקת בין האור זרוע לרשב"א, שהיא מחלוקת בין השו"ע לרמ"א.

ח. מחלוקת השו"ע והרמ"א

הרמ"א לא כתב "ויש אומרים", מלשון זו משמע שהוא סבור שתשובת הרשב"א איננה חולקת על האור זרוע והגהות מרדכי שהובאו בב"י ובשו"ע אלא מוסיפה עליהם. ואמנם הלבוש וסי' רנט) כתב שאין מחלוקת בין השו"ע והרמ"א, אלא שדעת השו"ע היא לגבי ממון שלא היה ידוע כיצד הגיע אליו, ולכן אין לו עליו חזקה, ומשום הספק, הוא

שייד לעניים, ואילו דעת הרמ"א (תשובת הרשב"א) היא לגבי ממון של המוריש, והספק הוא בלשון ההקדש, ולכן שייד ליורשים ולא לעניים.

הט"ז (ס"ק ח) הקשה על הלבוש: הרי השו"ע והב"י הביאו את האור זרוע. הוא סובר שכשם שאנו נוקטים שספק לקט שייד לעניים כך גם ספק צדקה שייד לעניים, וכשם שבלקט השיבולים שייכים לבעלים כן גם בצדקה אפילו שהכסף שייד לבעלים, אם נוצר ספק הרי זה שייד לעניים. ואם כך אין לקבל את הסבר הלבוש שהשו"ע דן במקרה שאין חזקת ממון.

הש"ך (ס"ק יד) הקשה על דעת האור זרוע מדברי רבא (חולין קלד ע"א). רבא אמר "הכא - פרה בחזקת פטורה קיימא, קמה - בחזקת חיובא קיימא". מכאן שללא חזקת חיוב של הקמה, החיטים היו שייכות לבעלים, ואם כן משמע שספק לקט אנו פוסקים שהוא לקט כשיש חזקת חיוב, אבל כאשר יש חזקת ממון קודמת של הבעלים, במקרה כזה הן שייכות לבעלים ולא לעניים. אם כך ס"ל כדעת הרמ"א שספק ממון צדקה יש מוחזקות של האדם, ואומרים לעניים "המוציא מחברו עליו הראיה".

כדברי הש"ך כתב גם הגר"א (ס"ק טו):

מי שיש לו. ממתני' ספ"ד דפאה וכמ"ש בירושלמי ות"כ והביאן הר"ש שם, ועיין באר הגולה. אבל בחולין קל"ד א' מוכח להיפך דאזלינן לקולא וכמו בכל ספק ממונא אא"כ הוה ליה חזקת חיוב מקודם, וכן הוא בירושלמי דפאה (שם) שספק לקט כו' אר"י דר"י בן חגרא היא. דתני: גר שנתגייר וה"ל קמה נקצרת עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב ואם ספק פטור, ר"י בן חגרא מחייב. רשב"ל אמר דברי הכל חייב ישראל שעיקרו חייב ספיקו חייב ועובד כוכבים שעיקרו פטור ספיקו פטור, והיינו כמ"ש בגמ' הנ"ל. ואע"ג דר"י פליג עליה מ"מ סוגיא דידן כר"ל, וכל שכן לר' יוחנן דבכל עניין פטור. וכ"כ הר"ן בנדרים ז' א' מכמה סוגיות שבגמ' וכ"כ הרשב"א בתשובה וכמ"ש בהג"ה, והרב מחלק בין יורשים כו' וליתא.

הגר"א כותב שדעת הר"ש והמרדכי היא שכל ספק לקט - לקט אפילו אין חזקת חיוב, וכך פסק השו"ע, אולם לדעת הרמ"א (ועל פי דברי הרשב"א וכדברי הגמ' בחולין והירושלמי פאה) במקרה שאין חזקת חיוב - אין לחייב את הבעלים לתת לעניים.

נראה שהש"ך והגר"א הניחו את האור זרוע והגהות מרדכי בשאלה, כיצד ראשונים אלו יישבו את הסוגיה בחולין שבה משמע שמעות עניים לעניים רק כשיש חזקת חיוב לתת לעניים, אבל כשיש חזקת בעלות אין חובה לתת לעניים, ובצדקה יש חזקת בעלות ואם כן מדוע שייתנו אותם לעניים?

ט. מתנות עניים ומתנות כהונה

המאירי (חולין קלד ע"א) כתב:

אע"פ שלענין מתנות אמרו שהמוציא מחברו עליו הראיה, לענין מתנות עניים אינו כן, כיצד זרעים שנמצאו בשדה בחורי הנמלים והיו חורין אלו בתוך הקמה, ר"ל שלא נקצרה עדיין, הרי הן של בעל השדה שאין לעניים במה שלא נקצר דין ודברים, ואם נמצאו לאחר הקוצרים ר"ל במה שנקצר הכל לעניים, ואין אומרים המוציא מחברו עליו הראיה ושיביאו עניים ראייה שמשבלי הלקט גרוהו, אלא הואיל והדבר בספק הרי הוא לעניים שספק לקט לקט, וכן הדין בספק שכחה וספק פיאה זהו שאמר הכתוב עני ורש הצדיקו, וכי מצדיקין אותו בדינו והלא כתוב ודל לא תהדר בריבו, אלא צדק משלך ותן לו.

המאירי לא הזכיר שדין זה שייך לחזקת חיוב, אלא כתב באופן סתמי, שכל מקום שיש ספק מתנות עניים הרי זה שייך לעניים אפילו בספקות. נראה להסביר את הגמרא בחולין כך שדברי רשב"ל שיש להחמיר במתנות עניים, כבר ענו על שאלת הגמרא מה בין מתנות כהונה מבהמה שנולדה (זרוע, לחיים וקיבה) שאותם מי שספק נתגייר פטור מנתינתו לעני ובין ספק לקט שאותו הוא חייב לתת לעני? רשב"ל ענה שבמתנות עניים הספקות לחומרא ובמתנות כהונה הספקות לקולא. תירוץ של רשב"ל הוא שהתקבל, ולפי הסבר זה אין נפקא מינא בשאלה האם יש חזקת חיוב או אין, אלא בכל דבר שיש בו ספק מתנות עניים, יש לתת לעניים. לאחר מכן רבא תרץ תרוץ נוסף: "פרה בחזקת פטורה קיימא, קמה בחזקת חיוב קיימא" תרוץ זה נדחה על ידי אביי, משאלת חיוב חלה לגר שנתגייר, שחייב למרות שהיא בחזקת פטור. על כן לפי הסבר זה (של המאירי והגהות מרדכי) במעות עניים, אפילו בלא חזקת חיוב יש חובה לתת לעניים.

י. ספק במעשר עני

הדין בבבלי ובירושלמי הוא לעניין לקט שכחה ופאה, שבו למדנו "ספק לקט - לקט", אולם נשאלת השאלה האם זהו דין רק בלקט שכחה ופאה או גם במעשר עני?

החתם סופר (וי"ד ר"מ) העלה סברא שיש לדון מהיכן לומדים את דין "ספק לקט - לקט", אם הוא נלמד מהפסוקים העוסקים בלקט, שכחה ופאה ("לעני ולגר תעזוב", "לגר ליתום ולא למנה יהיה") אפשר לומר שרק שם אנו פוסקים לטובת העניים, אבל בשאר

צדקות והקדשות אין אנו אומרים שהספק לעניים, אולם אם נלמד חיוב נתינת ספקות לעניים מהפסוקים הכלליים ("עני ורש הצדיק", "לא תטה משפט") אז בכל הספקות בדיני עניים יש להחמיר. לחתם סופר ברור שמעשר עני אמרינו בו "ספק לקט - לקט" ואינו דן אלא לעניין צדקה, שאיננה ממתנות עניים בתבואת הארץ. אולם מסקנת החתם סופר היא שמהגמרא בחולין נראה שדין "ספק לקט - לקט" הוא לא רק במתנות עניים אלא בכל ענייני עניים, כולל צדקה ובודאי גם מעשר עני כלול בחיוב להצדיק את העני.

בספר 'גידולי הארץ' (הלכה סד עמ' קנט) כתוב שהלימוד של רבי יוחנן מהכתוב "תעזוב אותם" הוא דווקא בלקט שכחה ופאה אבל במעשר עני הדין הוא שיש לתת לעני⁸, ועל כן אין דין להצדיק ולתת כל ספק. והוסיף שזאת לאו דווקא לדעת רבי יוחנן אלא אפילו לפי הלימוד של רשב"ל "עני ורש הצדיק" שנאמר בכל ענייני העניים. בכל אופן לעניין מעשר עני שיש כמות מוגבלת ומוגדרת, אנו לא אומרים "צדק משלך ותן לו"⁹. ועיין בספר 'חידושים וביאורים' (פאה ס' ה ס"ק ה ד"ה: ולהאמור) שהעלה סברא שמא הדין להצדיק הוא רק במקום שאין לבעלים טובת הנאה ולכן יש לתת את הספקות לעני, אבל במקום שיש לבעלים טובת הנאה אין חובה לתת את הספקות לעני, ולכן במעשר עני אפשר היה לחשוב שמא אין חובה לתת את הספקות לעני. אלא שהוסיף לבסוף "וצריך עיון".

האור זרוע השווה צדקה ללקט שכחה ופאה, ופסק שגם בצדקה אמרינו "ספק לקט - לקט", אם כן נראה שמלשונו מוכח שאפילו בדבר שיש לו טובת הנאה אמרינו "ספק לקט" - לקט. אם כך גם מעשר עני שיש לו טובת הנאה נראה שחל בו הכלל: "ספק טבל - טבל". מהדמיון של צדקה ללקט שכחה ופאה משמע שאפילו צדקה שהיא מוגדרת בסכום מסוים, או ההקדשות שעליהן דן הרשב"א בתשובתו שם היו בסכום מסוים, ובכל אופן אמרו "ספק לקט - לקט" אם כן מוכח שגם חילוקו של

8. הנתינה לעני היא במעשר עני שבבית אולם בשדה, עני שבגורו, אין חובת נתינה לעני אלא הפקר לעניים.

9. במשנה ראשונה (מכשירין פ"ב מי"א) הובאה סברא כזו, כדי לבאר שדעת התנא ההולך לפי הרוב בתערובת פירות שנה שניה ופירות שנה שלישית, ואפילו שיש כאן מ"ע(ולפתוח) בכל אופן לא צריך לתת מעשר עני, מכיוון שהוא סובר שרק בלקט שכחה ופאה אמרינו ספק לקט - לקט, אבל במעשר עני לא אמרינו, שכן יש להחמיר בספקות, ואילו ר"ע סובר כדעת ר"מ שספק לקט - לקט אפילו במעשר עני, ועל כן הפריש שני עישורים. עיי"ש.

ספר 'גידולי הארץ' איננו מתקבל. כמו כן נראה שאם היה מקום לחלק בין מעשר עני ללקט שכחה ופאה, היו הראשונים מעירים על האור זרוע שאין ללמוד מדין לקט שכחה ופאה לדיון צדקה, שהרי בלקט שכחה ופאה אין לו טובת הנאה ואילו בצדקה יש לו טובת הנאה, משמע שהיסוד של טובת הנאה איננה משנה בדיון, ולא הוזכר חילוק זה בראשונים, ואם כך גם לגבי מעשר עני (בבית) שיש לו טובת הנאה אין לחלק מלקט שכחה ופאה. על כן נראה שלמסקנה "ספק לקט - לקט" נאמר גם במעשר עני, ובכל ספק יש לעני מוחזקות.

יא. להלכה

נראה שלפנינו מחלוקת ראשונים ואחרונים האם "ספק לקט - לקט" נאמר רק כשיש חזקת חיוב לתת לעניים או אפילו ללא חזקת חיוב, עצם זה שיש ספק האם המעות הם צדקה הרי זה מחייב להחמיר ולתת לעניים. לדעת השו"ע יש חובה לתת אפילו ללא חזקת חיוב, לדעת הרמ"א אין חובה לתת לעניים אלא כשיש להם חזקת חיוב, אבל במקרה שהפירות שייכים לישראל בודאי אין חובת נתינה לעניים.

החתם סופר (יו"ד סי' רמ) כתב:

והיוצא מדברינו אלו דנ"ל דכיון דרמב"ן ורשב"א ורא"ש פ"ק דנדריים ומדכי בשם מהר"ם והגהות מרדכי בשם א"ז מסכימים דספק צדקה ספיקא דאיסורא הוא הכי נקטינן וממילא מחשבינן להעני מוחזק מדכתיב צדק משלך ותן לו, ודלא כהר"ן ונימוקי יוסף נגד כל הני רבוותא.

החתם סופר העלה במסקנה שבכל מתנות עניים אמרינן תמיד "צדק משלך ותן לו", ולפיכך גם במעשר עני יש לתת כל ספק לעניים.

אמנם מדברי הלבוש, הש"ך והגר"א נראה דס"ל שכל מקום שאין חזקת חיוב אין חובת נתינה לעניים, ורק בקמה, שבה יש חזקת חיוב, יש חובת נתינה בספקות, אבל בסתם מעות עניים אין חובת נתינה.

יב. חובת נתינת מעשר עני בספק טבל

המשנה (דמאי פ"ד מ"ג) אומרת:

רבי אליעזר אומר אין אדם צריך לקרות שם למעשר עני של דמאי וחכמים אומרים קורא שם ואינו צריך להפריש.

הגמרא (מכות יז ע"א) מביאה את דעת רבי אליעזר שאין ישראל חשודים שלא ייתנו מעשר עני מכיוון שיש בו רק חיובי ממון, ועל כן לדעתו אין צורך לקרוא שם

מעשר עני בדמאי, ואילו לדעת חכמים ישראל חשודים על כך שלא ייתנו מעשר עני בגלל הטרחה שבכך, ועל כן צריך לקרוא שם מעשר עני בדמאי. בעל משנה ראשונה אומר שמדברי הגמרא (חולין קמד ע"א) מוכח שישראל לא נחשדו על כך שלא ייתנו מעשר עני, שהרי למדנו "ספק לקט - לקט" אם כן מדוע שלא ייתנו בדמאי את מעשר העני לעניים, וכשם שב" חורי הנמלים" שנינו שהעליונות לעניים למרות שהרוב הוא של ישראל וכל דפריש מרובא פריש, אלא שגזרת הכתוב שיהיה שייך לעניים, כך גם בנידון של דמאי, לכאורה היה צריך לתת לעניים. ומכאן שלדעת הגמרא בחולין, ישראל נותנים מעשר עני לעניים ולכן אין חיוב נתינה בדמאי, אבל בקמה, שבה לא נתנו את הלקט והיא בחזקת חיוב, למרות שרוב החיטים אינם לקט, בכל אופן חכמים חייבו לתת לעניים את החיטים העליונות. ומכאן שלא נחשדו ישראל על מעשר עני. לפי הסבר זה, שלא נחשדו ישראל על כך שלא ייתנו מעשר עני, החיוב של קריאת השם בדמאי איננו מדין חיוב הפרשה של מעשר עני אלא שאם לא יקראו בשם מעשר עני גם לא יקראו בשם מעשר שני שהוא חובה. וכן הסביר הרמב"ם (פיה"מ מהדורת קאפח, הל' מעשר פ"ט ה"ג):¹⁰

אע"פ שאין מפרישין מעשר עני מן הדמאי צריך לקרות לו שם ואינו מפריש, ואומר עישור מה שיש כאן מעשר עני כדי לקבוע מעשר שני שמעשר עני בשלישית וששית במקום מעשר שני של שאר שני השבוע.

למדנו מדברים אלו שישראל נתנו מעשר עני¹¹, ועל כן בדמאי אינו צריך לחזור ולתת, אבל בספק טבל, שבו אין רוב עמי הארץ מעשרים ונותנים, בודאי שיש חובה לתת מעשר עני; כשם שלעניין חורי הנמלים הווי ספק ונותנים מהחיטים לעניים למרות שרוב התבואה איננה לקט.

עולה מכך, שלפי שיטת המשנה הראשונה ברור שיש חובת נתינה של מעשר עני בספק טבל.

10. על פי הסבר זה מיושבת קושיית המהרי"ק. הוא מקשה מדוע הרמב"ם הביא רק את הנימוק של מעשר שני ולא מביא את הנימוק שנחשדו ישראל, אלא שמהסוגיה בחולין מוכח שישראל לא נחשדו על מעשר עני.

11. עיין בתוי"ט.

יג. פטור מעשר עני בספק טבל

ספר 'חקר ועיון' (ח"ה עמ' סז) הביא את שיטת האור שמח (מעשר פ"ט ה"ג) שבספק מעשר עני איננו טבל את הפירות מכיוון שאין חובת נתינה לעני, וממילא קריאת השם היא משום שנת מעשר שני, ולכן הרמב"ם הסביר שהצורך לקרוא שם מעשר עני של דמאי הוא משום שנות מעשר שני. על פי יסוד זה רצה להוכיח שאין חובת נתינת מעשר עני בספק טבל. אלא שכבר הקשה על כך בעל הספר 'מעדני ארץ' (תרומות פ"א ה"א אות ד) שאם יסוד זה נכון, מדוע יש חיוב לקרוא שם מעשר עני בפירות הנלקחים מהעכו"ם? הרי אין חובת נתינה כלל, שהרי הנותן אומר לעני: אני בא מכוח אדם שאינך יכול לדון עמו; ולפי האור שמח איננו טובל, ואם כך אינו צריך לקרוא שם. ועיין שם שדחה את היסוד של האור שמח.

אולם מצאנו בקבצי הלכה שיצאו בהסכמתו של החזו"א שאין חובה לתת מעשר עני בספק האם הפירות מעושרים או לא, ועיין ב'חקר ועיון' (ח"ה עמ' סט), שם הרבה הכותב להביא ראיות שאמנם כן הייתה דעת החזו"א. הדברים הובאו במשפטי ארץ (פ"ט"ז סעי' ד, עמ' 207), עיין שם (בהערה כד) שהדברים נשארו ב"צריך עיון" בגלל דברי הגמרא בחולין "צדק משלך ותן לו". ועיין עוד ב'בכורי שדה' (פ"ד סעי' ד, עמ' 60) שם האריך הכותב בשאלות על שיטה זו.

יד. "צדק משלך" כשיש מתנות עניים

נראה שיש מקום להסביר את המושג "ספק לקט - לקט": הגמרא דנה במקרה של חורי הנמלים, שברור שהגיעו לשם חיטים שנפלו בשדה, והיינו כאשר ברור שהיה כאן לקט או שכחה או פאה, והם הגיעו לערמה שיש בה חולין ומתנות עניים, בכך אנו לומדים "ספק לקט - לקט" או פאה (עיין תפא"י פאה פ"ד אות נ). וכן לגבי שכחה שחלק ממנה הגיע לערמה, אנו מחמירים מדין "צדק משלך ותן לו", דהיינו: בתוך הערמה המסופקת יש קצת של עניים ורוב חולין, ואם כן יש סברא לומר שעליך ללכת לפי הרוב, אבל בגלל שאתה צריך להצדיק את העני לכן עליך לתת לו משלך. וכן הריבוי של "תעזוב" משמעותו היא שלמרות שהרוב שלך, בכל אופן אתה חייב לעזוב לעני בגלל שיש כאן מתנות עניים, ועליך לעזוב משלך לעניים. הרמב"ם (מתנו"ע פ"ד ה"ז) דייק בלשונו:

לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים ובא בעל השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ כיצד הוא עושה, מפנה הגדיש שלו כולו למקום אחר וכל השבלים הנוגעות בארץ כולן לעניים, מפני שאין אנו יודעים אי זו היא מהם

שהיתה לקט וספק מתנות עניים לעניים שנאמר תעזוב הנח לפניהם משלך.

הרמב"ם כתב "מפני שאין אנו יודעים איזו היא מהם שהייתה ללקט" דהיינו: ברור שהיה כאן לקט אלא שכעת אין אנו יודעים איזה הוא. וכן כתב גם בדין חורי הנמלים (פ"ד ה"ט). משמע שאם לא היה כאן לקט כלל, לא היינו חוששים על התערובת. ועיין במשנה ראשונה (פאה פ"ד מי"א) שם הוא כתב:

ומשמע מהכא דקמה בחזקת קבוע קיימא לענין לקט ושכחה כמו לפאה ולא אמרינן שמא לא היה כאן שכחה בשדה זו מעולם או לא נשר כלל בשעת הקצירה... דדוקא כשידוע שהיה בשדה זו לקט וכן בשכחה ובכה"ג אמרינן ספק לעניים, אבל סתמא לא.

מכאן נראה שבכל מצב שאין ברור שיש בו מתנות עניים אלא ספק אם יש או אין, אין אנו אומרים "ספק לקט - לקט".

על פי הסבר זה נראה שכאשר אנו מסופקים האם הפירות כאן מעושרים או לא, נידון זה לא שייך ל"ספק לקט - לקט" שהרי לא ברור שיש כאן לקט כלל.

נראה שדברי האור זרוע בהלכות צדקה מדברים בכיס של מעות, שלקחו ממקום שיש שם שני כיסים, האחד כספי עניים והשני כספי בעלים, וכעת אין יודעים מהו הכיס שלפניהם: האם הוא של צדקה או שאינו של צדקה. ואם כך מדויק לשון האור זרוע "נסתפק אם הוא של צדקה", דהיינו: האם הכיס הזה הוא של צדקה או זהו הכיס של הבעלים, אבל ברור שהגיע ממקום שהיה בו כספי צדקה. בכך חידש האור זרוע שדינו של הכיס כמתנות עניים, ויש לתת את הכיס לצדקה. אבל אם לא היה שם כיס של צדקה כלל, אלא שנסתפק אם אמר לשון של צדקה, אין זה כלול בדין "ספק לקט - לקט". ברור שדברי האור זרוע חייבים להתפרש על דרך זו, שאם לא כן אין ללמוד מ"ספק לקט - לקט" לדיני צדקה. ועל כן הרשב"א הוסיף ואמר שאם יש ספק בלשון, האם הוקדש הדבר, אם כן לא היתה כאן צדקה כלל, ובמקרה זה אין דין של "צדק משלך ותן לו". דין זה שייך רק כשברור שיש מעות עניים אפילו מעט, ואם אינך יודע אילו הם, עליך לצדק משלך ולתת לעניים. אבל בספק במעות הקדש אין כאן מעות עניים, ואין כאן דין "צדק משלך". על פי הסבר זה מובן מדוע הרמ"א (שו"ע רנט סעי' ה) לא כתב שיש מחלוקת בין האור זרוע והרשב"א, כי באמת שניהם צדקו יחדיו: האור זרוע דן במקרה שהיו מעות עניים, וכעת אין יודעים האם זה מעות עניים או לא, ולכן הכיס מקבל דין כספי עניים, ואילו הרשב"א דן במקרה שלא ברור כלל שיש כאן כספי עניים, ולכן אין כאן דין של "צדק משלך ותן לו". על פי זה נראה שבספקות בענייני צדקה אין להוציא ממון מהמוחזק, אלא אם כן ברור שהיו כאן מעות עניים וכעת הספק

היכן הם ועיין עמק יהושע סי' טז דף צו ט"א שכתב שבכל ספק ממון עניים אין נותנים לעני אלא כשיש חזקת חיוב כפי שהדין בקמה). גם את דברי השו"ע צריך להסביר כפי שכתב האור זרוע, שהדין הוא כשיש בידו מעות שהגיעו ממקום שברור שהיה שם כספי צדקה ולקחו משם כיס אחד, כפי שהדין בחורי הנמלים שבקמה, ובכך כתב השו"ע שיש חיוב לתת אותם לצדקה.

נראה שגם בנוגע למעשרות: אם אדם קונה ממקום שספק אם מפרישים או אין מפרישים, בנידון זה ייתכן שאין על הפירות שברשותו כל חיוב לתתם לעניים מכיוון שהם מעושרים, והרי זה כספק האם חל כאן לשון הקדש, ועל כן אין כאן דין של "צדק משלך ותן לו", שהרי לא ברור שיש כאן כספי עניים כלל. משנה ראשונה (מכשירין פ"ב מי"א) כתב שר"ע עישר בפירות שחנטו בין ראש השנה לט"ו בשבט שני עשורין, מעשר שני ומעשר עני. לא מכיוון שהיה חייב עשה כן, אלא מכיוון שהיה ספק האם יש כאן חיוב מעשר עני כלל, ואם כן לא היה חייב לתת לעניים, אלא שנהג בחומרא, ואפילו בספק האם יש כאן חיוב מעשר עני גם כן נתן לעניים. אמנם עמק יהושע (סי' טז) נקט שכיוון שהייתה שנה שלישית, העניים היו מוחזקים, ולכן מדינא היה חייב לתת מעשר לעני. בכל אופן אפשר לומר שעשה זאת מחומרא מכיוון שהיה ספק האם חל כאן חיוב כלל.

על פי דברינו מובנים היטב דברי החזו"א שאין צורך לתת מעשר עני במקום שיש ספק האם עישרו או לא, מכיוון שלא שייך במקרה זה דין של "צדק משלך ותן לו".

טו. פירות שהפרישו ולא נתנו את המעשר לעני

בסוג הפירות שאמנם הפרישו מעשר עני אבל לא נתנו אותו לעניים, כאן השאלה האם הקונה פירות אלו בשוק צריך לתת את מעשר העני לעני. צריך לחלק בין שתי צורות הפרשה: 1. כאשר מפריש, ואומר שמעשר העני נמצא בצד העליון של כל פרי. 2. כאשר מפריש, ואומר שהמעשר נמצא בצפון, בדרום למעלה או למטה של כל הפירות.

בהפרשה בנוסח הראשון אין כאן שאלה של ספקות, אלא ברור שבפירות אלו יש מעשר עני, ולכן לכאורה חלה חובה על בעל הבית לתת את מעשר העני לעניים. הדיון בדיני צדקה היה במקום שיש חשש שמא המעות הם של צדקה, אולם בנידון שכאן ברור שיש מעות עניים, ואם כן לכאורה גם לדעת הר"ן, הרשב"א וכפי שפסק הרמ"א, בלא חזקת חיוב אין חובת נתינה. אבל כאן שברור שיש מעות עניים בתוך הפירות - אין ספק שצריך לתת את מעשר העני, וכל מי שאינו נותן את מעשר העני הרי זה גוזל את העניים. למרות שאין עני מוגדר הרי זה אסור. ועיין בריטב"א (מגילה

כח ע"א) שהנוטל זרוע לחיים וקיבה עובר משום גזל השבט, וכן בנידון מעשר עני: האוכל את חלק העניים הרי זה גזל את שבט העניים. ועיין משנה ראשונה (מכשירין פ"ב מי"א ד"ה הולכין).

במקרה שבו אמרו את הנוסח השני של ההפרשה, כאשר יבוא העני ליטול מהקונה את פירותיו הוא לא יוכל לקחת את מעשר העני, מכיוון שבעל הפירות יאמר לו 'הבא ראיה היכן הם פירותיך (מעשר עני) וטול אותם, ועד שלא תביא ראיה הפירות ישארו ברשותי'. בצירוף זה הווי ספק האם בפירות שלקח יש מעשר עני כלל או שמעשר העני נמצא במקום אחר ונלקח על ידי אחר. אין לדמות זאת לקמה שהיא ברשותי כולה, וגם כעת יש בתוכה לקט שכחה ופאה; שהרי בנידון דידן לא ברור שיש ברשותי מעשר עני כלל וייתכן שפירות מעשר עני נמצאים אצל חברי.

טז. סיכום

1. פירות ששליח הפריש מהם תרומות ומעשרות, כדין אין צורך לחזור ולהפריש.
2. פירות שיש ספק אם הפרישו מהם תרומות ומעשרות, חייבים להפריש מהם אבל אין צורך לתת לעני. ויש מקום להחמיר כרבי עקיבא ולתת לעני מעשר עני.
3. פירות שהפרישו מהם תרומות ומעשרות אבל לא נתנו לעניים יש חובה לתת לעניים, אם ברור שמעשר העני נמצא בפירות אלו. אם ייתכן שמעשר העני איננו כאן כלל, אין חובה לתת את מעשר העני לעני.
4. פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות חייבים להפריש ולתת מעשר עני לעני.

